

УКРАЇНСЬКИЙ ВАРІАНТ РОМАНУ РАЙМОНДА КОУРІ “THE LEST TEMPLAR” (“ОСТАННІЙ ТАМПЛІЄР”): РЕДАКТОРСЬКИЙ ПОГЛЯД

У статті вперше на матеріалі конкретного перекладу твору визначено і проаналізовано позитивні та негативні приклади редакторської роботи на основі загально визнаних принципів редагування.

Ключові слова: переклад; редагування; принципи редагування; логічний, структурний, фактологічний, етичний, естетичний, лінгвістичний принципи; композиція; адекватний переклад; мікротекст; макротекст.

Останнім часом в Україні з'являється чимало перекладів, у яких мова йде про утаємничених членів ордену тамплієрів.

Слово “тамплієр” фіксується в сучасних тлумачних словниках (ВТССУМ, НУТС) як історизм, запозичений із французької мови (від франц. temple – храм) і дослівно перекладається як “храмовник”. Дається довідка і про те, що тамплієр – це член католицького духовно-рицарського ордену. Орден було засновано близько 1119 р. в Єрусалимі для захисту паломників та святих місць від мусульман і скасовано 1312 р. (НУТС). Події тих далеких епох (XII–XIV ст.) та їх сучасний відгомін цікавить багатьох істориків, археологів і письменників.

Невипадково ця тематика стала досить актуальною в сучасній американській й англійській прозі. Значного розголосу в світі набули романи утаємниченого автора Дж.Т. Гоукса (“Мандрівник” і “Темна вода”) та роман Р. Коурі “Останній тамплієр”.

Ці твори з'явилися в Україні нещодавно у видавництві «Книжковий клуб “Клуб Домашнього Дозвілля”» (м. Харків, 2006 р., 2008 р.) у перекладі Т. Шевченко (“Мандрівник” Дж.Т. Гоукса) та В. Горбатька (“Темна ріка” Дж.Т. Гоукса, “Останній тамплієр” Р. Коурі). Звичайно, появу таких творів українською мовою слід вітати, хоча вони мали б бути професійно перекладені й відредаговані. На жаль, переклади саме цих творів спричинюють деяку збентеженість, бо мало того, що переклади посередні, вони, як засвідчують тексти творів, не редагувались ніким, хоч прізвище редактора у кінці творів зазначено.

Попри те, що пересічний український читач буде зупинятись на кожній сторінці перекладів, вони разом із тим стають предметом наукового вивчення магістрантами у курсі “Основи літературного редагування перекладу” (як не треба перекладати і які засади редагування порушені саме у цих текстах). Опубліковано ряд статей, у яких проаналізовано недоліки текстів, котрих не торкалась рука редактора [8].

Зупинимось на аналізі українського перекладу роману Р. Коурі “Останній тамплієр” (здійсненого В. Горбатьком), зважаючи на засади редагування (логічні, структурні, фактологічні, лінгвістичні, етичні, естетичні).

Мета статті – на конкретному аналізі перекладу обраного тексту показати широкі можливості редакторської роботи.

Логічні засади редагування перекладу.

Раймонд Коурі, як талановитий журналіст, вміло будує сюжетну лінію: твір захопливий, має напружену інтригу. Відчувається, що автор добре знає і розуміє сучасне та давнє мистецтво, він із щирим захопленням описує атмосферу напередодні відкриття виставки “Скарби Ватикану”: «Це була одна з тих грандіозних подій, організувати яку було під силу лише такому місту, як Нью-Йорк, тим паче, що винуватцем урочистостей був Музей мистецтв. Освітлена безліччю яскравих вогнів, з промінням прожекторів, що пронизували чорне квітневе небо, розпластана споруда музею нагадувала маяк в серці міста, який притягував до себе загальну увагу. Цей маяк вабив гостей крізь строгі колони, що служили опорою неокласичному фасаді, над яким піднеслася вивіска з написом “СКАРБИ ВАТИКАНУ”» [7, с. 13].

У перекладі роману Р. Коурі “Останній тамплієр” природними є терміни, що стосуються архітектури і мистецтва: неф (180), колони (180), балконні проходи (180), ліпні арки (180), зовнішні стіни (180), вітражне вікно (180). Перекладач, згідно з оригіналом, використовує в екскурсах про минуле чимало історичних термінів: гностичний рух, лангедоцьке походження (147), катаризм, тамплієри (147). У діяльності працівників ФБР доцільними є суто специфічні терміни зі сфери судочинства і права: патрульні машини (200), версія (152), напарник (152), потенційні жертви (151), організатор злочину (151), банда (151), пограбування (151), розкриття справи (152), агентурні дані (13), зона підвищеного ризику (13). Фактологічний матеріал використано чітко, з посиланнями на справжні факти, зафіксовані у відповід-

них документах. Таким чином, збережено фактологічні засади редагування.

Автор уводить читача у світ мистецтва і вправно використовує назви предметів, виставлених у Музеї мистецтв: пишні алебастрові вівтарі (14), безліч хрестів із чистого золота (14), мармурові статуетки (14), різьблені ковчеги (14), аналой у формі орла (14) тощо. Деякі з них, що найбільше вражали уяву, описані детально: дивовижно розписаний іспанський великодній підсвічник, узятий з апартаментів самого Папи (14). Перекладач В. Горбатько точно відтворює подібні назви, розвиваючи таким чином і освітній рівень сучасного українського читача.

Проте, на жаль, у перекладі роману забагато недоглядів, які потребують редакторського втручання. Якщо говорити про описи в перекладі, то саме в них спостерігаємо порушення логічних засад викладу. Очевидно, перекладач занадто буквально намагався відтворити англійський текст. Ось яким чином він робить опис-характеристику працівника ФБР Ніка Джордано: "... він був середнього зросту, середньої статури і середньої зовнішності. Як і Рейлі він одягнений в простору, темно-синю штормівку, накинута поверх чорної уніформи з великими білими буквами ФБР на спині" (29). У цілому це вдалий із відтінком іронії опис персонажа. Однак, як можна розгледіти букви "ФБР" під штормівкою? Може, вона була прозора? Але ж про це ніде не згадується. Якщо ж це невласне пряма мова (міркування Рейлі), то він, як працівник ФБР, знає про ті букви, тоді для кого і для чого перекладач дає подібні пояснення? До того ж, конструкція "він був одягнений" – це калька російської "он был одет". Українською мовою краще було б сказати: "На ньому була простора темно-синя штормівка, накинута на уніформу працівника ФБР". Сучасний читач, як правило, через американські фільми, добре знає, яка вона, та уніформа.

Потребує редакторського втручання й опис тележурналістки, яка позувала перед телекамерою: "Молода жінка з чудовим волоссям і бездоганно білою емаллю зубів стояла спиною до музею, втретє позуючи перед телекамерою" (44). Цікаво, кому і коли було видно "бездоганно білу емаль зубів" жінки. Алогічним, двозначним є і такий вислів: "Рицарі стрімко спустилися східцями і поскакали алесю; двоє із заручниками завбачливо прикривали тил" (28). Виходить, що заручники допомагали рицарям, але ж цього не могло бути. Очевидно, можна було сказати, що рицарі "прикриваючись заручниками, забезпечували тил". Таким чином, перекладач уже вкотре не уявляв ситуації, а перекладав слово в слово, буквالیстично, що і призвело до певної плутанини в описі подій. Редактор, вочевидь, "не помітив" цієї

плутанини, порушення логіки. Відсутня логіка і в розповіді про Тес, яка повернула Венсу сувій цінного рукопису. Венс бере цей сувій. І що він робить з ним: продовжує тримати в руках чи кладе кудись? Далі йде текст: "Венс повернувся до Еллін і взяв її руку у свої". Але ж у його руках був рукопис чи ні? Пропуск якоїсь дії (одного слова) призвів до порушення логіки у викладі.

Подекуди редактор просто "не бачить" повторів. Так, на с. 205 читаємо: "У халаті на голе тіло і невисохлим волоссям вона пішла до матері на кухню", а на с. 207 написано: "Вона була у махровому халаті, на голе тіло, її довге волосся здавалося темнішим, бо ще не встигло висохнути". Це варіації на одну і ту саму тему, до речі – обидва варіанти стилістично неправильні. Хіба не ясно, що після ванни людина одягає халат на голе тіло. Ситуативно зрозуміло, що Тес, вибравшись із каналізації, змивала із себе бруд. Але для чого про це говорити двічі? Якщо такий недогляд допустив автор, його мав би виправити перекладач, якщо ж перекладач "спіткнувся" – його мав би виправити редактор.

Опис коней, на яких увірвалися рицарі в музей, являє собою кальку з англійської мови: "Коні були пречудові: велично сірі в темно-брунатне яблуко з чорними хвостами і хвилястими довгими гривами" (14). Українською мовою масть сірих коней традиційно визначається словом "сивий" або "чалий", а темно-коричневих словом "гнідий". Тому й відповідно цей мікротекст мав би бути наповненим українськими словами, а не кальками. Отже, у поданому уривку порушено як логічний, так і фактологічний принципи.

Подібних описів, обтяжених недоречностями, є чимало в українському варіанті роману.

Досить часто логіка тексту порушується через невдалу конструкцію речення. Враження незакінченості справляє така структура: "Коли кардинали поодиноці покидали кімнату, а Бруньйоне вийшов через інші двері й рушив коридором до сходинок, які вивели його з будівлі в пустинний внутрішній двір" (39). Речення довге і сполучник "а" руйнує логіку викладу. Що хотів сказати перекладач? Відбулися (за змістом) збори кардиналів, а що далі? Цей плутаний і довгий текст можна було б оформити так: "Коли всі кардинали розійшлися, Бруньйоне вийшов через чорний хід на безлюдний внутрішній двір".

Отже, редагуючи переклад важливо забезпечити логіку тексту. Якщо редактор цього не зробив, то текст стає "рваним", він дратує читача, що почасти відштовхує його від такого перекладу. При цьому читач, як правило, запам'ятовує прізвище перекладача, а уважний і освічений читач – ще й при-

звище редактора. У подальшому він ніколи не стане читати їхні переклади.

Структурні засади редагування перекладу.

У романі Р. Коурі описано сучасні події, які, однак, є відгомонам подій прадавніх, історичних, які стосуються XII–XIV ст., часу, коли з'явилися, самі тамплієри та їхні скарби. Тому цілком виправданими у творі є екскурси у минуле (наприклад, розділи "Акра. Латинське Єрусалимське Королівство. 1291 рік", "Париж, Березень, 1314 р." тощо). Вони нібито обрамляють увесь твір, решта розділів частково мають заголовки (коли йдеться про минуле), частково пронумеровані (коли описано сучасні події). Вважаємо, що така організація тексту є цілком виправданою, тобто такі структурні основи редагування є доцільними.

Редакторів було б доцільно зважати на особливості побудови як оригіналу, так і українського варіанта роману Р. Коурі. Роман поділено на розділи, хоч не завжди вмотивовано. Чому перший розділ починається з 13-ї сторінки. А що ж являє собою матеріал на сторінках 5–12? Якщо це вступ, то треба було так і написати, бо в подальшому автор і редактор перекладу оформляють подібні історичні екскурси як розділи із заголовками. Щодо структури твору, зазначимо, що її змістові частини є тематично неоднорідними: чимало в ній історичних вставок, у яких відтворюються події далекого минулого. Непогано, по сучасному, думки дійових осіб оформлені в тексті курсивом, що дає читачеві змогу мимоволі звернути увагу на хід думок персонажа. Цей спосіб у класичній літературі передавався невластивою прямою мовою, на сьогодні ж у більшості перекладів застосовують інший набір – курсив. У романі "Останній тамплієр" їх чимало. Уже на с. 7 думки Мартіна відтворено саме курсивом: *"Ні, зараз не час ремствувати. Він усіляко намагався відігнати цю думку геть".* Як бачимо, автор вдало засвідчує думку персонажа. Ще приклад: *"Святу землю втрачено назавжди! Ця думка міцно взяла в облогу Мартіна Кармовського"* (7). Інколи автор, перекладач і редактор подають курсивом частину (ключову) думок персонажа. Наприклад: *"Тес із роздратуванням подивився на телефон. Цей зухвалий мерзотник ще сміє мені дзвонити. Півроку тому Дуг знову одружився. Його обраницею стала дівчина років двадцяти з гаком, і з формами, ушляхетненими хірургічним втручанням..."* (46). Таким способом виокремлення частин речень автор, перекладач і редактор допомагають читачеві відчутти навіть інтонацію думок персонажа.

З подібною метою (виокремити, звернути увагу) використано і великі букви у назві вставки "СКАРБИ ВАТИКАНУ" (13). Курсивом

подано і крилаті вислови іншими мовами: *Veritas vos liberabit* (49); *Mon dieu, mon dieu* (52). Як бачимо, ці видавничі новації зарубіжної літератури активно перенесено і в текст українського варіанта роману.

Фактологічні засади редагування перекладу.

Оскільки Р. Коурі – журналіст, то природно, відбір фактів у художньому творі та їх достовірність ним перевірені й, очевидно, тому наведено чимало даних, засвідчених такими науками, як: історія, мистецтвознавство, археологія, релігієзнавство, право тощо. У романі чимало екскурсів, які тлумачать певні явища, події, предмети. Перекладач їх скрупульозно переказує і забезпечує, таким чином, елементи багатотемності твору. Доцільними є і посилкові факти, які перекладач подає у посиланнях і виносках. Таких уточнювальних виносков у творі небагато (9). Так, на с. 41 перекладач пояснює, що являє собою картотека "Schedario Larampi" (найбільший рукописний показник – 125 томів, створений архівістом Джузеппе Грампі (1725–1792), це ретельний показник одиниць зберігання Ватиканського архіву XVIII ст.). У виносках знаходимо пояснення теракту в Оклахома-Сіті 1995 р., суті організації "Арійська нація", американських ультраправих фундаменталістів, "будівлі в Ленглі", "Парі Томпл", "Брандмауер", "Інсургемт", "Комінгс". Чимало пояснень є щодо іншомовних приказок. Так, грецьку приказку "Den priazote euharisto, kathrikon mou" промовляє грек за походженням, пояснюючи її значення: "Вона означає, що за виконаний обов'язок не дякують і не платять" (457).

Вважаємо, що факти, якими оперує письменник у творі, як правило, правдиві, точні й доречні. Зрозуміло, що чимало "фактів" у тексті художнього твору. Це стосується героїв твору, деяких подій тощо, тобто вони можуть бути створені, змодельовані автором роману. Р. Коурі вправно користується різними фактами – вхідними, вихідними, посилковими. Інколи деякі сторінки видаються перенасиченими фактами, і тоді цілі уривки нагадують частини науково-популярних або публіцистичних видань. Так, на с. 45 читаємо: "Невдовзі після терористичних нападів одинадцятого вересня 2001 року конгрес США прийняв закон про безпеку авіаційно-транспортних перевезень. Згідно з цим законом, відповідальність за огляд пасажирів та вантажу в аеропортах покладалася на новостворену службу – Управління безпеки перевезень...". Ціла сторінка нагадує сторінку газети про заходи безпеки США. Знову-таки, це право автора і право перекладача, але художній твір втрачає свою специфіку, хоч і художньо-публіцистичні твори мають також право на існування, але цільність художнього твору при цьому втрачається.

Отже, архітектуру оригіналу перекладач зберігає. Він використовує також графічно-знакові засоби, що є вторинною формою існування тексту (велика буква тощо, про що говорилося вище).

Лінгвістичні засади редагування перекладу.

Аналіз змісту твору тісно пов'язаний із його мовним відтворенням. Якщо зміст роману захопливий і тримає читача у напруженні, то мовні елементи твору містять багато недоглядів. Читач, який володіє українською мовою, повсякчас натрапляє на мовні пастки, лакуни, стилістичні недогляди, русизми, суржик, граматичні огріхи тощо. Це створює враження, що цей твір не належить до української культури, а радше є прикладом повного мовного безкультур'я. Усе це на совісті перекладача і редакторів, бо як колись у таких випадках говорила Леся Українка: "Читаєш, ніби будяки їси".

Таким чином, мовне редагування українського варіанта Р. Коурі просто необхідне.

Як і в будь-якому тексті, кожне слово має стояти на своєму місці. У перекладі – також. Точність слова для перекладача це, насамперед, адекватність українського відповідника. На жаль, перекладачеві важко вдається процес пошуку точного слова. Порівняймо оригінал перекладу і його можливий варіант, запропонований автором статті.

"Високо тримаючи палаш над головою, він кинувся крізь задушливу хмару диму та пилу й вклинився в бурхливі від люті лави ворогів. Вони були всюди. Їхні криві шаблі й сокири врізалися в плоть, а їхні бойові крики заглушали все проникаюче ритмічне биття литавр за кріпосними стінами." (7) // *"Високо тримаючи палаш над головою, він пробився крізь задушливу хмару пилу і диму, увірвався в оскраженілі від люті лави ворогів, які були всюди. Їхні шаблі і сокири були червоні від крові. А їхні бойові крики забивали оглушливе ритмічне гупання литавр за кріпосними стінами"*.

Запропонований варіант тексту точніший у доборі слів, бо "кинутися" – це "швидко піти чи поїхати", а мова йде про певні перешкоди, отже, кращим відповідником стало б слово "пробився"; замість "вклинився" (увійшов клином) доцільніше вжити "врізався", тобто "навальню увійшов у щось", тим більше, що вклинюється під час бою якась група, загін воїнів; "бурхливими" можуть бути хвилі на морі або суперечки, а не лави ворогів, краще вжити "оскраженілі від люті лави ворогів"; "криві шаблі" – це тавтологія, бо шабля – це "холодна, перев. кавалерійська зброя із зігнутих сталевим лезом і гострим кінцем" (СУМ), тобто має зігнуте (криве) лезо і гострий кінець, якби було словосполучення "турецькі шаблі", то вони справді мають особливо зігнуте лезо, тобто

вони дуже криві. "Врізалися в плоть" – оскільки вже було вжите це слово у запропонованому варіанті, то його довелося замінити синонімом "вганялися", яке має точніший значеннєвий відтінок – "встромлюватись, заглиблюватись у що-небудь" (ВТССУМ). Оскільки "всепроникаючі крики" – це невдала калька з російської мови, її замінено на "оглушливі", а замість "заглушали" використано синонім "забивали". Ритмічне "биття" замінено на точніший синонім "гупання". Таким чином редактор міг би замінити цей уривок на більш адекватний. Подібних мікро- та макротекстів в українському варіанті безліч. На цій самій сторінці (7) перекладач зовсім не впорався із фактичним матеріалом. Йому однаково, якою зброєю користувалися тамплієри і сарацини: Мартін тримав над головою "палаш" (холодна зброя з довгим прямим і широким двосічним клинком на кінці, яка нагадує шаблю) (ВТССУМ). Яка ж зброя була у сарацинів? Це були "криві шаблі і сокири" (7), але ж шаблі можуть бути лише криві. Далі за текстом Мартін "з усієї сили врізав мечем..." (7). Чим же бив ворогів Мартін – палашем, мечем або шаблею? Бо лезо є тільки у шаблі, а меч – це "старовинна холодна зброя у вигляді двосічного прямого довгого клинка з рукояткою" (ВТССУМ).

На жаль, для перекладача і редактора лінгвістичні та фактологічні засади редагування – це одне і те саме. Читач має або взяти словник, або піти в музей чи порадитись зі знавцями, що напевне дало б змогу визначити, що в руках у Мартіна був усе-таки "палаш", бо на його кінці клинок нагадував шаблю, тобто мав лезо. В іншому випадку довелося допустити, що у руках Мартіна був і палаш, і меч, а, можливо, ще й шабля. Таким чином, знання точного значення слова потрібне як авторові, так і перекладачеві й редакторів, а, отже, усім варто було б "заглядати у словник".

Дуже невдало і вкрай безвідповідально відбувається у перекладі стилістичне зміщення слів. Так, у перекладі читаємо (с. 7): *"Протягом кількох днів на місто безперервним дощем сипалися стріли і металльні снаряди з палаючою смолою, через що пожеж виникало більше ніж обложені були спроможні згасити"*. Порівняння (у цьому мікротексті) стріл із дощем, хоч і дуже умовне, але можливе, а ось "металльні снаряди з палаючою смолою" – навряд чи, бо в українській класиці (І. Франко, "Захар Беркут") називають їх "метавки". Перекладач міг би скористатися досвідом рідної літератури. Ймовірно снарядів у сучасному їх значенні в XIII ст. ще не було, катапульти були, а от що вони кидали – "кам'яні глиби"? (8) Мабуть, все-таки кидали вони каміння (камені), а не "глиби", бо, по-перше, "глиби" – це російське

слово, українською “брили”. А “брили” – це “безформні шматки каменю, землі, глини, льоду тощо” (ВТССУМ). Чимало у перекладі й неправильних слововживань: *rig* шафи (27), в районі лівого заднього колеса (9), дальній кінець (92), питання-запитання (96), ліва п’ясть (133) та ін.

Напевне, не зовсім вдалим і доречним є слово “товариші” (8, 10, 11). Очевидно, можна було скористатись одним із синонімів: друзі, побратими, браття, братчики, товариство, громада, спільники, однодумці (ССУМ): “Невже ми покидаємо наших товаришів?” – краще – “побратимів” [5].

Чимало помилок пов’язаних з точним відбором синонімів. Так, перекладач пише “кінь попрямував в її бік” (27) – це ж не людина, яка кудись прямує, на коні був лицар, точніше було б сказати “кінь завернув у її бік, просто на неї... і проскакав далі” (27). Незрозумілим є використання слова “кинули” (30) у значенні “залишили”, оскільки синонім “кинули” багатозначне і може викликати інші асоціації: – Що там чути про дружину мера? – Він знав, що її безцеремонно кинули разом із кінями в центрі парку (30).

Невдалим і невиразним синонімом скористався перекладач у мікротексті “ця подія сильно вплинула на нього” (31). Очевидно, замість слова “сильно” можна було використати інший із ряду синонімів (важко, дуже боляче) або замінити речення цілком. Отже, у більшості цих прикладів порушено не тільки логічні засади перекладів, а й лінгвістичні.

Чимало у тексті перекладу стилістичних недоглядів. У ньому багато місць, які належать до офіційно-ділового стилю, насичених мовними штампами: “Не встиг він попрацювати рік за призначенням у чиказькому відділенні у складі групи, яка займалася регулярним патрулюванням вистежуванням наркокур’єрів, як з 26 лютого 1993 р. все змінилось” (32). Це міркування, спогади Рейлі, це спосіб мислення (невласне пряма мова) досвідченого працівника ФБР. У такому разі розповідь Рейлі мала б бути розповіддю з відповідною лексикою, морфологічними й синтаксичними особливостями. А те, що в книжці, насправді нагадує звіт або характеристику.

Офіційно-діловий відтінок має і таке речення: “Але невдовзі вона (галера. – Н.М.) знаходилася поза межами їхньої досяжності” (12). Українці вживають слово “знаходиться” щодо гаманця або дитини. Очевидно, цей мікротекст можна було передати так: “Невдовзі галера відірвалася від переслідувачів”.

Зміщення офіційного й художнього стилів спостерігаємо і в такому мікротексті: “Поступово за допомогою вітру, що дує з берега, галера набрала швидкість, і ряди її

весел то підіймалися, то опускалися, немов крила, що торкалися темної води” (12). Можливий варіант автора статті: “Згодом рвучкий береговий вітер погнав галеру все далі, її весла немов крила величезного птаха, ритмічно і легко торкалися темної води”.

Не варто поєднувати в одному реченні розмовний і діловий стиль, але у перекладача це можна спостерігати досить часто: “Ходили чутки про відкриття цього заходу” (13). Чи не краще звучало б: “Ходили чутки, що відкриття виставки взагалі відкладуть чи й навіть її не відкриють взагалі”.

Відбір слова, точність вживання того чи іншого слова – це основа точності перекладу. Перекладач усе перекладає приблизно або із тавтологією. Це, наприклад, у перекладі стосується вислову “в’юнкі локони” (17), тоді як “локони” – це “кучеряве або завите пасмо волосся” (ВТССУМ). Невдалим є словосполучення “оператор кидався з боку в бік” (21). Краще було сказати “оператор кидався навсідь”. Неточно передано думку у вислові “Тес миттєво зміркувала” (24), вона все-таки “миттєво зрозуміла”, бо “зміркувати” – додумуватися, догадуватися, розмірковуючи над чимось (ВТССУМ), тобто миттєво розмірковувати неможливо. Неможливо “розрізнити обличчя” (можна *вирізнити*), автомат не може мати “зловісного вигляду” (25). Не буває “кровожерливим побратим” (25). Важко уявити, щоб “кулі рикотіли від музейних стін, створюючи ще більший гвалт” (26), адже гвалт – це “крик, галас” (ВТССУМ). Пацюки не можуть “чимчикувати” (186). Замість “він обрушив на супротивника град ударів з обох рук” (181) – “він став гамселити його обома руками”.

Невмотивовано і часто перекладач користується кальками з російської мови “знаходиться”, “дістатися”: “я *знаходжусь* в якомусь іншому місті” (109), “ті, хто *знаходився* в задніх рядах” (23), “збагнув, що *знаходиться* в поганому стані” (121), “...*знаходяться* за межами їхньої блаженської фантазії” (141), “Тес... *знаходиться* у підвалі” (172), вона “*знаходиться* в каналізаційному колекторі” (186), “...коні *дісталися* до місця...” (15).

Чимало суржикових (російсько-українських) слів залишилось поза увагою редактора: коробок (19), по правді кажучи (20), він не надто цьому вірить (20), кромішня метушня (25), зупинитися у двох метрах від неї (26), декілька отворів розміром із людську голову (77), невідступно слідував (84), стріляючи очима навсідь (84), спробувала дотелефонуватися йому (93), доставши патрон у патронник свого браунінга (84), покоробило (99), вторглися (102), Єрусалим упав під натиском римських легіонів (103), було досить галасно (108), роболіпних підлабузників (108), відкритих язв (109), важкими, як

булижники, очима (109), скільки їх залишилось в живих (9110), все одно (119), малопомалу (119), як водиться (127), втратив свідомість (133), одяг його провонявся (167), вона слушно пригадала (173).

Невиправданою є прийменникова конструкція “піти за попкорном” (36). Але правильна форма “піти по попкорн” була б немилозвучною. У такому разі треба було відрегулювати усе речення: “Та ж ото ж, – кивнув він. – Піду куплю попкорн” (36).

Кальки з російської мови часто є витвором перекладача і вони не прикрашають текст: “Було б *непробачно*, якби такий мальовничий синець пропав ні за цапову душу” (30). “Непробачно” – це невдала калька російського слова “непростительно”, а “мальовничий” – калька російського “живописный”, українською – це барвистий, гарний (ВТССУМ), мальовничий, живописний (про мову і стиль), барвний, кольористий, пишний, пишнобарвний, розцвічений (ССУМ). Замість такого перекладу можна запропонувати варіант: “Було б жаль, коли б такий пишний (добрячий) синець пропав ні за цапову душу”. Вибрані нами із синонімічного ряду слова досить переконливо характеризували б іронічне мовлення Рейлі.

Абсолютно невдалим є словосполучення “смерть через обезголовлювання”. Це калька російського “смерть через обезглавливание”, українські відповідники – “страта на голову”, “страта на горло”, хоч як не дивно РУС за редакцією В. Жайворонка (К.: Абрис, 2006) дає український варіант “обезголовлення”.

Досить активно вживаються розмовно-просторічна і жаргонна лексика (витріщатися – 27, прикид – 38, придурок – 133, фігня – 134, второпати – 134, собачитися – 144, гепнутися – 156, відморозок – 181, бовдур – 123, вилупок – 122, проколотися – 99, вшитися – 121, розвозити соплі – 122, второпати – 134, краля – 135, козел – 168, клас – 190, тарабарщина – 194, здохляк – 211, підар – 51, грубенські гроші – 53, ловити кайф – 53).

У романі чимало позалітературної (лайливої, вульгарної) лексики. Як правило, ці слова використано доцільно – для характеристики мови персонажів (довбаний рукопис – 223, псих – 65, гробана ситуація – 85).

Деколи сленгові й розмовно-просторічні слова використовуються невдало, поруч (у мові персонажів) стоять слова розмовно-просторічні й літературні: “Ніяк не *второплаю*, про що ти приндиш, але торг тут *недоречний* (краще – ні до чого), голубе мій” (54).

Або: “Ти мене розчаровуєш, братане” (54).

Якщо у мові персонажів такі зміщення можна пробачити, то в мові автора – вони неприпустимі. Порівняймо: Кінь *гелнув* її

(статую. – *Н.М.*) копитом” (28), “...і той *гелнувся* на стілець” (53).

Діалектних слів у тексті мало, але словосполучення “Як ся маєш?” (19) трапляється. Нам видається така форма звертання недоречною, адже спілкуються американці Клайв і Тес. Тоді як словосполучення “Не переймайся” (20) є доцільним, оскільки воно останніми десятиріччями буквально “увірвалося” у мовлення українців.

Про те, що рукопис не читав ані перекладач, ані редактор свідчать повтори на багатьох сторінках: знаходитися (99), після (141), прямує у напрямку (161), сказала (169), збагнула (187), нудьгую (20), попрямували (27), поступити (31–32), дивився (9).

Разом із тим перекладач певною мірою засвідчив уміння користуватися синонімами української мови. Це стосується синонімічних рядів із домінантами *іти* – *ходити* та *говорити* – *розмовляти*. Проте і тут чимало повторів, суржикових і скалькованих чи з англійської, чи російської мови слів. Зовсім не українською є фраза: вона виліпила на своєму обличчі люб’язну посмішку (118). Українською мовою можна було сказати “вона видушила / зобразила / спромоглася на...”. Українською не варто говорити у значенні “вдарити” – “врізати мечем” (122). Перекладач полюбляє слова “гепати”, у нього “розгепали Крайслер” – (135), “гепнувся просто в калюжу” (156), в авторській мові – “второпала” (175). Перекладач змінює традиційні фразеологізми: у нього “*зацідив* кулаком йому *в голову*” (181), хоч споконвічно українці вживали “зацідити в пику, морду” тощо, або “затопити” можна у лице у перекладача – “затопити супротивникові в коліно” (181). До речі, знижена розмовно-просторічна лексика вживається де завгодно, але не там, де треба.

Особливої уваги перекладача і редактора потребують фразеологічні одиниці. Їх чимало в аналізованому творі та відповідно в перекладі. Зважаючи на те, що роман Р. Коури сучасний, то в ньому чимало й новітніх фразеологізмів у цілому непогано відтворених українською мовою. Тому не викликають заперечень такі сучасні стійкі словосполучення, як: ловити кайф (53), клієнт дозрів (55), “нульова позначка” (56), ввести в курс справи (61), подвійні стандарти (62), покласти край (71), потік інформації (79), база даних (79), вчасно вписатися в поворот (89), виставити рахунок (94), вона в глибокому нокауті (167), відіграти ключову роль (199) та ін.

Але, на жаль, перекладач досить часто користується не українськими ФО, а кальками з російської мови: довести до втрати свідомості (55), проклинати на чому світ стоїть (86), чому бути, того не минувати (390), збити крен (420), з важким серцем (457), ви-

вести у розхід (159), вирубив її шокером (167), не випусти його з очей (168), професор впав у несамовиту лють (188), прийняти до уваги (222), упустив свою можливість (262), за помахом руки (375), взяти вола за роги (377).

Досить приємно читати сторінки із власне українськими фразеологізмами: хоч саяк (151), мокрий як хлющ (155), накивати п'ятами (154), добрий хазяїн собаки з дому не вижене (156), стояти на чатах (180), розводити теревені (202), схопити за барки (369). Вони близькі й зрозумілі українському читачеві, хоч є випадки, коли перекладач контамінує давні й сучасні ФО, від чого читач сприймає текст як іронічний або жартівливий. Порівняймо: “Здавалось, що Люсьєна ось-ось вхопить грець” (53); “вона була вагітна, що було вельми не до ладу”. Зовсім недоречним є сталий офіційний вислів у тексті, де Тес довірливо щось розказувала про себе: “Часом вона (Тес. – Н.М.) довіряючи їй, вводила в курс своїх особистих справ” (45).

Є випадки, коли перекладач вживає фразеологізми недоречно: “її тридцятишестирічне кров з молоком тіло у розкутих руках плавними кроками цю цікавість тільки підсилювало” (17). ФО “кров з молоком” може стосуватися або обличчя, або людини взагалі й означає “здоровий, рожево-вудний, рум'яний” (ФСУМ). До того ж у цьому разі речення має не українську, а англійську структуру. Пропонуємо його можливий варіант: “Ця вродлива (кров з молоком!) жінка не йшла, а пливла до виставкової зали, і всі заворожено й зацікавлено стежили за кожним її кроком”.

В українській мові є фразеологізм “відводити очі”, у перекладі читаємо: “Він не міг відвести око від окресленого місця” (29). Виходить він був однооким чи що?

Перекладач зовсім спотворює англійський оригінальний фразеологізм, який в українській мові не має аналога, його відповідник “битись об заклад”. Перекладач, очевидно, не знає живої англійської мови і відтворює текст буквально, спотворивши при цьому один із компонентів англійського фразеологізму. На с. 192 читаємо таке: “Розповідаючи про все це, Тес уявляла, як пошукові групи розпорошувались закапелками тунелів, шукаючи Венса у цьому підземному кошмарі, хоча готова була дати долар за сто, що професор давно уже зник”. Англійською мовою цей фразеологізм означає (“дати пенні, а одержати 100 доларів”), тобто виграти велику суму – дати мінімум (1 долар, 1 пенні), а виграти максимум (щонайменше 100 доларів), тобто: Тес готова була битись об заклад, давши один долар, отримати натомість 100.

Щодо побудови речень, то й тут і перекладач, і редактор натворили див. Порівняймо, хто і як може сприйняти такий мікро-текст: “Лупцьований потоками води і несамовитими поривами вітру, Рейлі кинувся навздогін Де Ангелісу” (120). Подібних недоладностей у перекладі забагато.

Не український порядок слів, пасивні мовні конструкції, русизми, англізми тощо наявні майже на кожній сторінці. Крізь них може “продиратися” лише дуже терплячий читач. Більшість зупиняється перед неприступністю цього тексту, який мав би покращити редактор.

Етичний і естетичний принципи редагування перекладу.

Щодо етичного й естетичного принципу, то про них не може бути і мови. Звичайно, є якісь маленькі острівки, на яких може перепочити читач, але їх аж надто мало. Натомість – криваві сцени битв, в яких плутаються і перекладач, і читач, якимсь недоладно “споруджені” описи, і через все це читач стомлюється, радіючи, що нарешті, він дістався кінця книги. Сюжет трохи “тримав” читача, але від усіх цих “будяків” хочеться поринути в класичні тексти, які, як правило, були перекладені і редагувалися майстрами слова.

Відчувається, що перекладач особливо не переймався тим, що порядок слів в англійській та українській мові не завжди однаковий. Дослівний переклад, якого “не помітив” редактор просто впадає в очі навіть пересічному читачеві. Дивує таке речення: “Капітан спостерігав за сновиганням екіпажу з палуби корабля” (11). Якщо екіпаж “сновигав”, то “на палубі”, але вочевидь, все-таки “капітан з палуби корабля спостерігав, як екіпаж готувався до відплиття”. Далі читаємо: “За кілька хвилин прибрали трап, віддали швартові кінці” (11). Про що йдеться: про “швартові кінці” чи “віддали кінці швартові”? Як розуміти речення: “...йому нестерпно кололо очі бензином, що на нього лився, і він, спотикаючись, заметушився по тротуару”. Або: “Гас вискочив на вулицю і невідступно слідував за ним, стріляючи очима навсібіч” (84). Таких неокочирних речень у тексті чимало, що свідчить про невеликі перекладацькі можливості В. Горбатька, якому редактори повірили, не прочитавши український текст хоч би “по діагоналі”.

Висновки. Звичайно, якщо цей варіант перекладу залишити у такому вигляді, то становлення В. Горбатька як перекладача пригальмується, а робота редактора С. Склєра знеціниться. Такий підхід до тексту шкодить і перекладацькій діяльності, і гостро ставить питання про фахову підготовку редакторів перекладу.

Список використаної літератури

1. Великий тлумачний словник сучасної української мови / [уклад. і голов. ред. В.Т. Бусел]. – К. : Ірпінь : Перун, 2001. – 1426 с.
2. Новий український тлумачний словник / [за ред. В.В. Дубічинського]. – Харків : Книжковий Клуб домашнього дозвілля. – 2008. – 606 с.
3. Російсько-український словник / [за ред. В.В. Жайворонка]. – К. : Абрис, 2006. – 1401 с.
4. Словник української мови : [в 11 т.]. – К. : Наукова думка, 1970–1980. – 609 с.
5. Словник синонімів української мови : [у 2 т.]. – К. : Наукова думка, 2001. – 954 с.
6. Фразеологічний словник української мови : [у 2 кн.]. – К. : Наукова думка, 1999. – 528 с.
7. Коурі Раймонд. Останній тамплієр / Раймонд Коурі. – Харків : Книжковий Клуб сімейного дозвілля, 2006. – 479 с.
8. Миронюк Н.П. Проблема редагування перекладів: сучасний стан і перспектива вирішення / Н.П. Миронюк // Рациональное применение научных знаний : матер. XXVII Междунар. науч.-практ. конф., Горловка 15–16 ноября 2012. – С. 129–130.

Стаття надійшла до редакції 11.01.2013.

Миронюк Н.Ф. Украинский вариант романа Раймонда Коури “The Lest Templar” (“Последний тамплиер”): редакторский взгляд

В статье впервые на материале конкретного перевода произведения определены и проанализированы положительные и отрицательные примеры редакторской работы на основании общепринятых принципов редактирования.

Ключевые слова: *перевод; редактирование; принципы редактирования; логический, структурный, фактологический, этический, эстетический, лингвистический принципы; композиция; адекватный перевод; микротекст; макротекст.*

Myronyuk N. Ukrainian variant of Raymond Khoury novel “The Lest Templar” (“Останній тамплієр”): editorial view

In the article for the first time on the material of particular work translation there are defined and analyzed both positive and negative examples of editorial work on the basis of generally accepted principles of editing.

Key words: *translation; editing; principles of editing; logical, structural, factual, ethical, aesthetic, linguistic principles; composition; adequacy; micro text; macro text.*